

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Zofka Kveder: *Hanka*. Ratne uspomene. „Moderna knjižnica“ 50—52. Str. 272. K 540. Zagreb 1917.

„Neobrušen biser“ so baje ožji znanci nazivali pred leti našo rojakinjo. Ta nadevek bi pristal tudi njenim prvencem npr. Misteriju žene. Ali ščasoma dobivajo nje spisi ustaljene poteze, klasične konture: mislim sosebno na zbirko *Iz naših krajev*, katere pozornica je večidel krajnjene mladosti, *Loški potok*. Kakor že več drugih sestavkov je gorenji roman napisan v hrvaščini ter je dobil v rokopisu nagrado Hrvatske Matice iz Bubanovićeve ustanove za leto 1916. Iz predgovora je posneti, da so ti vojni spomini dovršeni v drugem letu svetovnega spopada: očrtati hočejo tedanje razpoloženje izza bojne črte, čustva bojazni, jade, strah in onemoglo ogorčenje. Vsakdo ve, kako preteče nam je bil takrat še Stürgkov sistem za tilnikom; zatoorej ni čudo, ako se od nikoder ne prikraje v sesedli mrak žarek upanja; takisto ni neumljivo, če kljub vsem razgaljenim grozotam pogrešamo v knjigi dobršen kos narodnega trpljenja: ječo in vislice!

Hanka je po vzgoji in čustvu čisto-krvna Poljakinja, poročena s trdim tipično nemškim uradnikom, ki jo že 16 let vzgaja, t. j. navaja od njenega bujnega sanjarstva na tevtonsko solidnost. Žena je nesrečna, da ne sme izživeti svojega srečnega bogastva in miselnega preobila, tembolj ker sta se nje hčeri vdrli po očetu ter imata smisel samo za otipljivo resničnost. V svoji osamelosti raziskuje brezimno z uglednim učenjakom poljsko povestnico. Ko bukne evropski požar, razdeli usoda nje sorodnike: dvojce bratov z učenim zgodovinarjem vred se bori na ruski strani

proti ostalima bratoma. Hanka izve po zblazneli postrežnici, da jo je mož varal. Zategadelj in zavoljo preblizke fronte se ona naseli v Pragi, pustivši svoji deklici v draždanskem zavodu, ter o prostem času nadaljuje dnevnik, namenjen prijatelju učenjaku, ki pa pogine v strelskih jarkih. Zapiski nudijo vso šarovito vojno psihozo, bedo beguncev, žalost ostavljenih mater in zlostavljenih nevest, strahotne slike iz bolnic — vredne Zolovega Poloma — ob katerih vam ohlapnejo živci, potem podobe iz blaznice, porodnišnice, oskrbovališč. Vmes so vrinjene digresije o raznih narodih, o materinem poklicu, o posestrimstvu, o smrti po življenju in napredku, o plemenskih razlikah, religiji, rodbini — očitvidno po avtoanalizi. Vnanji dogodki so prepleteni s filigranskimi skicami ter ostrimi reki, naprimer „Čežnja je uvijek lepša od najljepšeg ispunjenja“, „Treba njegovati i potertavati ono, što nas spaja, a ne ono, što nas dijeli“, „Uslov je ženine ljubavi prema mužu poštovanje.“ Slovanu, predvsem Poljakom in južnjakom, nagnjenim k umovanju, se bo prikupil ta slavo-spev in apologija čustva.

Anton Debeljak.

Slavko Vörös: *Tonček Tomaž*. Humoriistična knjižica“ sv. 115—117. Zagreb. K 150.

V prvih početkih kakega jezika so bila vsa narečja ravnopravna, le polagoma je iz političnih vzrokov nadkrilil en dialekt vse ostale in postal knjižni govor. Ob koncu prejšnjega stoletja pa se je začel javljati regionalizem, struja, ki uvaža v leposlovje deželo, dialekt. V Franciji se je to zgodilo najjačje po l. 1890, odkar je Provinca zagospodovala v politiki ter so se, zlasti na jugu, ustanovili radi volivskih potreb številni dnevniki, ki so

vedno krepkeje slavili lokalni atavizem, kult rodne zemlje. Ta decentralizacijska smer se je očitovala v beletriji tako, da so nekateri pisali v razrečjih, večina pa se zadovoljila z uvedbo slikovitih krajevnih izrazov v skupno narodni jezik (prim. Casella & Gaubert, *la Nouvelle Littérature*, 1906).

Vórš poje v kajkavščini, za nas prav umljivo. Skromni samouk, sin šolnika, se je obrazil na zagrebški umetniški šoli ter bil kasneje sourednik „Kopriv“. Teh 39 pesmic o zgodah in nezgodah zagorskega seljaka in njegovega kužka je zložil v meri znane napitnice „Došel je, došel sveti Martin“, brez retorike, brez pretenzij in posebnega poleta, vendar je podal resno in smešno sliko hrvaškega kmeta, z lastnimi ilustracijami. Neprisiljeni stihj dobe svoj pomen v celotnem obsegu, če prečitamo topli, uspeli, žal mestoma zaplenjeni uvod Ljube Wiesnerja; jezikoslovci si utegnejo privoščiti ob njih še svoj postranski intelektualni užitek, vzlic tistim hibam in slabemu papirju. Za vzgled naj služi odlomek, kjer vinjeni Tonček, ležeč na trebuhu, „razmišlavlja“:

Či svak ti vumre,
Žena rodi,
Brez kleti nigdar
Človek je ni:
Ak porez plačas,
Dete krstiš,
Vu kleti predi
Pipu vrliš itd.

• Ko zatne Tomaša s psičkom toča v vinogradu, kolne tako-le:

Vudri me strela,
Sveti Mihal,
Vraga bum živel,
Či nebum bral.
Vudri i cucka
Makar pod rep,
Nije ni njemu
Stalo za svet,
Ako na svetu
Prokletom tu.
Tonček brez vinca
Krepaval bu itd.

A. Debeljak.

Dragutin M. Domjanić. Kipei i Popevke. D. H. K. 43. Zagreb 1917. K 150.

Pet ducatov lirskih motivov v lahki kajkavščini, najbolj pristrčni so tisti o domači grudi; druge že poznamo po Gregorčiču, naprimer Susedovo dete; parkrat naletiš na centonsko tehniko napr. po Župančiču Tiho prihaja mrak; Španjolska romanca je pa kar prevod iz Puškina. Včasih se razprede tiha žalost po minolih stvareh: Mrtvo je vse, kaj smo imali radi, Nadu za nadom življenje nam ruši, Gineju želje, al samo popevke Još mi živiju, kak negda, vu duši (Bele rože). Sedanje krute dobe se često domislamo, tako v Krvavih ciklami:

I tam, gde su najgorši boji,
Gde nigdo se smrti ne straši,
I najviše gde ih pogiba,
• Sigurno tam budeju naši.

Med dojmljive štejem osobito naslove Jačmen, Škrlec, Medjimorsko z objestnim koncem. Nasploh pa je to poetsko blago, kakor ga je odkladal Stritar v Mohorjevi družbi, brez omotične globine, toda vselej z gladko tekočo obliko. Navzlic tujkam chignon, menuet ip. je opaziti pri Domjaniću vpliv narodne pesmi, tudi germanških izposojenk nima toliko kot Vórš, ki pa je zato daleko bolj spontan.

A. Debeljak.

Joža Lovrenčič: Deveta dežela. — Lovrenčičeve pesmi se mi zdijo kakor ornamenti. Zato so bolj učinkovale posamezne, ko sedaj učinkujejo v knjigi. Posamezne, vsaka zase, so očarale s svojo novostjo, s svojim bleskom, s svojo zunanostjo; kajti za ornament je to zadostovalo. Za stavbo pa je premalo; tembolj, ker dober del tega bleska ni pristen, ampak imitacija. In to se zdaj, ko stojijo pesmi v celoti, jasneje čuti ko prej, kajti arhitektura zahteva solidnih vrednot in ne prenese imitacije. —

Pri večini Lovrenčičeve lirike lepota ni v notranjosti, v duševnem poglobljenju, v psiholoških finesah, ampak docela zunanja, v podobah, metaforah, jeziku. Njegove pesmi ne rastejo od znotraj na zunaj, iz doživetja, duševnega izkustva, ampak obratno: prvotno je nekaj zuna-

njega; slika, in šele temu privesi pesnik misel. Zato so vse te misli nekaj čisto slučajnega, brezzveznega, neorganskega. In malo iskrenosti in resničnosti je v njih. Vse prepogosto najdemo retoriko namesto misli in čustva. Ali ni retorika, ako pravi pesnik o hrastih, da „molčé in molčé veliko besedo smrti govoré“? (Str. 24.)

Vem sicer, Lovrenčič izkuša biti preprost in hoče učinkovati s tem. A žal je njegova preprostost vse drugo prej ko resnična. Zanimarjen ritem in razmetane rime še zdaleč ne zadostujejo, da bi tej izumetničeni preprostosti dale značaj prvotnosti in pristnosti. To mora ležati v bistvu pesmi, mora biti z njenim postankom položeno v njo, s tistim postankom, o katerem govorim zgoraj: od znotraj na zunaj. —

Mogoče najpopolneje in najlepše je realizirano to v narodni pesmi. Prihajajo mi na misel verzi:

Enajst je ura bila,
enajst je davno preč;
moj fantič je obljubil,
ne bo ga k meni več.

Enostaven opis situacije — a kako čudovito je izraženo to spoznanje, ki se polagoma prikrade v dekliško dušo! Obljubil je priti, ura mine za uro, toda njega ni: nikoli več ga ne bo! — Ali Jenkov „Zadnji večer“, tudi napol narodna pesem:

Oh, psi še lajajo;
a ljubega več ni,
pod mojo kamrico
pa trava zelení.

Koliko globokosti in finese leži v tej asocijaciji! — To so pesmi iz življenja, tako se sto- in stokrat godi v resnici, zato je živa, srčna kri v vsaki besedi in utriplje v nji. Tu lepota ni v formalnih delikatesah, ni samo navesek, ampak bistvo. Ni ornament, ampak stavba, monumentalna v svoji preprostosti, ker organsko in v enotnem slogu raste iz tal. — Kot primer resnične preprostosti bi navedel še tiste znane verze:

To me veseli:
trav'ca zelení,
drobna ptičica po polj' leti.

Tu nam dve potezi pričarata vso pomladansko pokrajino: trava, da dobi slika barvo, ptica, da dobi perspektivo. —

Tudi Lovrenčič ima pesmi, ki so enako pristne v svoji enostavnosti in ravno zaradi tega globoko učinkujejo; žal samo nekaj. Sem spada klasični „Pogled na mesto“, „Življenje“, „Resnacija“, pesem na str. 73, „Pesmi iz pisem“ in zlasti še njegove pesmi o rodni zemlji: „Rezijan“, „Poglavje ob njivi“, „Jug v okviru“. Zadnja je zanimiva zaradi posnemanja naravnih glasov, istotako „Pomladna misel na domovino“. Zdi se mi celo, da je to žvrgolenje lastavice naravnost posneto po narodu; vsaj Štrekelj navaja dvoje variant, ki se vokalno skoraj docela krijeta z Lovrenčičem:

Lovrenčič:

Ko sem šla, ko sem šla,
sem pustila kopico pri kopici,
kopico pri kopici. —
Sem prišla, sem prišla,
sem dobila breme suhih trrrrrt! —

Štrekelj, št. 8030:

Sem šva, sem šva,
Sem pustiva povhne košiče
Pa povhne hramiče.
Ko sem zad prišva,
Je storov paver po koštu:
Šlabrk!

In št. 8034:

Déčici šfbico,
Mámici zfbico.
Oči pa celo četrrrrt! —

Vsekakor so ravno pesmi, katerim se pozna slovenski značaj, iz katerih diši po rodni zemlji, po domačih brdih, najboljše v knjigi. „Rezijana“ štejem za najuspelejšega med vsemi: je naš po vsebini in izvedbi. Kako je v primeri z njim „Jesen“ medla in imaginarna! To se mi zdi tem značilnejše, ker je ravno „Jesen“ bolj ko katera pesem izvedena v tehniki, ki jo smatra Lovrenčič za svojo specifično noto.

Po mojem mnenju je ravno to, kar smatra pesnik za najbolj svoje, nekaj tujega, nepristnega: naplavljená zemlja, zato jo bo tudi kmalu odnesel val časa. Zakaj samo, „kar je zdravega, to obvelja!“

Janko Glaser.